

การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา*

BUDDHA DHAMMA APPLICATION FOR PROMOTING BUDDHIST DISSEMINATION

พระครูนันทจรณธรรม (ณณณัฐ จารุธมฺโม)

Phrakrununtajaranatham (Nananat Carudhammo)

วัดสักใหญ่ นนทบุรี

Wat Sakyai, Nonthaburi Province

Corresponding Author E-mail: phrakrunandha@outlook.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในปัจจุบันการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสามารถทำได้หลายช่องทาง พระสงฆ์ในปัจจุบันมีศักยภาพในการเผยแผ่เพิ่มมากขึ้น เนื่องจากได้รับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการเผยแผ่เป็นอย่างดี การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจะมีประสิทธิภาพต้องอาศัย คุณสมบัติผู้เผยแผ่ ความรู้ความสามารถเข้าใจหลักการเผยแผ่ และการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อใช้ในการเผยแผ่ โดยผู้เผยแผ่ควรมีคุณสมบัติของการเป็นนักเผยแผ่ที่ดี ประกอบด้วย เป็นที่รักเป็นที่พอใจ เป็นที่เคารพ เป็นที่ยกย่อง เป็นนักพูด เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ เป็นผู้พูดด้วยถ้อยคำลึกซึ้งได้ ไม่ชักนัวในอฐาณะ ผู้เผยแผ่จะต้องมีความรู้เกี่ยวกับการสื่อสารคือ ผู้ส่งสาร สาร ช่องทางการสื่อสาร และผู้รับสาร และต้องรู้จักประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อใช้ในการเผยแผ่คือหลักพุทธสื่อสาร ประกอบด้วย พูดเรื่องจริง พูดเรื่องแท้จริง พูดถูกเวลา พูดเรื่องที่น่าฟัง พูดเรื่องที่เป็นประโยชน์ จึงจะทำให้การเผยแผ่มีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: การประยุกต์; หลักพุทธธรรม; การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

Abstract

The objective of this academic article was to study Buddhadhamma application for promoting Buddhist dissemination. Nowadays, the dissemination of Buddhism could be done through many channels, and the monks had more potential to disseminate because they had been well trained in dissemination. The effective dissemination of Buddhism depended on the qualities of the disseminator, knowledge, ability, understanding of the principles of dissemination, and application of Buddhist principles for dissemination. The disseminator should have the qualities of a good disseminator including being liked, liked, and respected, speaker, patient with words, speaking with profound words, and does not lead others into not right. The disseminator must have knowledge about communication, including the sender, the message, the communication channel, and the receiver, must know how to apply the principles of Buddhism to spread the teachings, namely the principles of Buddhist communication, which include speaking the truth, speaking the truth, speaking at the right time, speaking interesting things, and speaking beneficial things. This will make the dissemination more effective.

Keywords: Application; Buddhist Principles; Dissemination of Buddhism

*Received August 10, 2024; Revised November 30, 2024; Accepted January 20, 2025

บทนำ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา กล่าวคือการเผยแผ่พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าไปยังสาธุชน เพื่อให้สาธุชนเจริญศรัทธา ต่ออายุพระพุทธศาสนา ในครั้งพุทธกาลพระพุทธองค์ทรงให้ความสำคัญกับการเผยแผ่มาก ทรงเลือกใช้ภาษาในการเผยแผ่ที่เหมาะสม ด้วยความที่พระองค์เป็นต้นแบบของการเผยแผ่ที่ยอดเยี่ยมที่สุด โดยเลือกเอาภาษามคธเพื่อใช้เผยแผ่ เนื่องจากเข้าได้กับทุกชนชั้นในภูมิภาคนั้น และการเผยแผ่ในครั้งพุทธกาลนั้นก็ไม่มีภาระค้ำึงถึงวรรณะ ทุกคนได้รับการเผยแผ่อย่างเท่าเทียมกัน (พระมหาปฐมพงษ์ งามล้วน, 2534) ด้วยเหตุดังกล่าวส่งผลให้คนในชมพูทวีปในครั้งนั้นต่างให้การสนใจเป็นอย่างมาก เนื่องจากรู้สึกได้รับการปลดปล่อยจากวรรณะ ผู้ที่สละบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาจึงไม่ต้องมีการถือชนชั้นวรรณะอีกต่อไป เพราะอยู่ในพระธรรมวินัยเดียวกัน ส่งผลให้ผู้คนในสมัยนั้นที่ปฏิเสธเรื่องวรรณะเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาเป็นอันมาก คนที่เข้ามาแล้วได้ฟังธรรมเกิดศรัทธาก็ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ส่วนที่ไม่ได้เกิดความเลื่อมใสในพระธรรมวินัยก็เริ่มมีพระประพตติผิตพระธรรมวินัย ซึ่งจุดนี้เป็นต้นเหตุที่สำคัญประการหนึ่งในการบัญญัติสิกขาบทเพื่อความเรียบร้อยดีงามแห่งสงฆ์ เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์ เพื่อข่มบุคคลผู้เก้อยากเป็นต้น (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ซึ่งการบัญญัติสิกขาบทถือว่ามีส่วนสำคัญในการกำกับกับการเผยแผ่ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์คือเพื่อประโยชน์แก่ชนหมู่มาก

ในปัจจุบันการเผยแผ่ได้เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบการใช้ภาษา การเลือกใช้เนื้อหาข้อธรรมะก็มีความสละสลวยมากยิ่งขึ้น มีการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วยในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วย มีการรวบรวมเรียบเรียงเนื้อหาเป็นอย่างดี มีการนำเนื้อหาที่เป็นข้อเท็จจริงมาวิเคราะห์สังเคราะห์ใหม่เพื่อให้มีความละเอียดครบถ้วนเข้าใจง่ายขึ้น (สมาน งามสนิท, 2542) และได้มีการกำหนดเป้าหมายของการเผยแผ่ให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา ที่ได้กำหนดเรื่องของการเผยแผ่วิธีอย่างชัดเจน คือการสื่อสารพุทธธรรมสู่สังคมให้เกิดสันติสุข (ฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคม, 2560) จะเห็นได้ว่าเป้าหมายของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในครั้งพุทธกาล และในปัจจุบัน โดยความแล้วก็คืออย่างเดียวกัน คือในครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้าวางเป้าหมายของการเผยแผ่ไว้ มีความดังปรากฏในพระไตรปิฎก ว่า ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวจาริก เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความผาสุกแก่ทวยเทพและมนุษย์ (ส.นิ. (ไทย) 16/236/327) ในปัจจุบัน คือการสื่อสารพุทธธรรมสู่สังคมให้เกิดสันติสุข

ทั้งนี้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีประสิทธิภาพกล่าวคือสามารถสื่อสารธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเข้าไปยังจิตใจของประชาชน ให้ประชาชนได้รับประโยชน์สุขนั้น มิใช่ทำได้โดยง่าย ต้องอาศัยปัจจัยหลายประการ เช่น การที่ผู้เผยแผ่ได้มีความรู้ความสามารถเป็นการเฉพาะ คือมีความรู้ความสามารถเป็นต้นว่าเป็นนักพูด เป็นนักเทศน์ที่ได้ฝึกฝนมาอย่างชำนาญ สามารถอธิบายได้อย่างพิสดาร แนะนำสิ่งที่ดีทางที่ถูกต้องให้กับผู้ฟัง (อง.สตุตถก. (ไทย) 23/34/35-37) และยังต้องอาศัยศิลปะที่เรียกว่าลีลาการสอนอีกด้วย เป็นต้นว่า การรู้จักอธิบายความให้ชัดเจน จูงใจผู้ฟัง ทำให้ผู้ฟังรู้สึกกล้าหาญองอาจ และร่าเริง ซึ่งถือเป็นการเผยแผ่ในเชิงรุก (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2548)

ด้วยเหตุผลข้างต้นจึงแสดงให้เห็นว่าการเผยแผ่ไม่ใช่เพียงแต่ว่าจะเผยแผ่อะไรก็ได้ ใครก็ได้ เลือกธรรมข้อไหนก็ได้ ยังต้องมีการวิเคราะห์ผู้ฟัง วิเคราะห์หลักธรรมคือเนื้อหาที่จะทำการเผยแผ่ พร้อมทั้งการเลือกใช้ช่องทางวิธีการเผยแผ่ที่เหมาะสมอีกด้วย ซึ่งหลัก ๆ แล้วผู้เผยแผ่จะต้องมีความรู้การเผยแผ่ มีศิลปะการเผยแผ่ รู้หลักการสื่อสาร และรู้จักประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อใช้ในการเผยแผ่ จึงจะส่งผลให้การเผยแผ่มีประสิทธิภาพ เป็นไปตามเป้าหมายของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ส่งผลต่อเนื่องให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมั่นคงต่อไป

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่ในความหมายคือการทำให้ขยายออกไป (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) เมื่อนำมาใช้กับพระพุทธศาสนาจึงมีความหมายว่าการทำให้พระพุทธศาสนาคือคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแผ่ขยายออกไปในวงกว้าง หรือเกิดการแพร่หลายไปยังสาธารณชน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจะยึดหลักของประโยชน์สุขดังที่กล่าวมาแล้วในตอนต้น คือเพื่อประโยชน์แก่ชนหมู่มาก โดยการเผยแผ่จะมีกรอบการเผยแผ่หรือเป้าหมายของการเผยแผ่ตามหลักของประโยชน์ 3 ประการคือ

1. ทัศนคติที่มีต่อประโยชน์ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ฟังในชาตินี้
2. สัมปราชัยต่อประโยชน์ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ฟังในชาติหน้า
3. ประมวลประโยชน์ เพื่อให้ผู้ฟังได้ประโยชน์อย่างยิ่งคือพระนิพพาน (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2542)

ดังนั้นพระสงฆ์ผู้ทำการเผยแผ่หรือที่เราทราบกันในนามพระนักเทศน์ ควรเข้าใจในเรื่องประโยชน์ 3 ประการนี้ และควรทำความเข้าใจหลักการสอนของพระพุทธเจ้าเพิ่มเติมอีกด้วย ในที่นี้เราอาจจะต้องยึดถือพระพุทธเจ้าเป็นต้นแบบเพื่อให้เห็นได้อย่างชัดเจน โดยที่พระพุทธเจ้าจะมีคุณลักษณะของการเป็นนักเผยแผ่ที่ดี 3 ประการ ซึ่งในแวดวงของการศึกษาวิชาเทศนาจะรู้จักกันว่า “วิธีการสอนของพระพุทธเจ้า” (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2542) ได้แก่

1. คุณสมบัติของผู้สอน จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้ามีคุณสมบัติของการเป็นนักเผยแผ่ที่ยอดเยี่ยมพระองค์เป็นธรรมราชา คือเป็นเจ้าของธรรม รู้ด้วยการปฏิบัติด้วยพระองค์เองแล้วจึงได้นำมาสอนเหล่าสาวก แม้กระทั่งการแสดงออก อาทิปฏิญญาก็มีความงดงาม เห็นแล้วยังให้เกิดศรัทธาความเลื่อมใส พระพุทธเจ้าประกอบด้วยคุณสมบัติ ของผู้สอนทั้งบุคลิกลักษณะภายนอกและบุคลิกลักษณะภายใน ดังนี้

2. หลักทั่วไปในการสอน พระพุทธเจ้าเข้าใจหลักการสอน ว่าควรสอนใครอย่างไร ใช้ธรรมะข้อไหนในการสอน มีการวิเคราะห์ผู้ฟังก่อนเสมอ เล็งข่ายคือพระญาณออกไปเพื่อให้ทราบพื้นฐานผู้ฟัง จากนั้นเลือกหัวข้อธรรมที่เหมาะสมกับจริตของบุคคล

3. ลีลาการสอน พระพุทธเจ้าทรงใช้ลีลาในการสอน หลายประการ

ในพระไตรปิฎก ได้มีเนื้อความปรากฏเกี่ยวกับคุณสมบัติผู้เผยแผ่ พอสรุปได้ 7 ประการ ดังนี้ (อง.สศต. (ไทย) 23/34/35-37)

1. ปิโย น่ารัก พระพุทธเจ้าได้สร้างความคุ้นเคยกับผู้ฟังให้เกิดความสนิทสนมก่อนเผยแผ่ เช่น สอนถาม ขวนคุย พูดคุยสื่อสารด้วยวาจาไพเราะน่าฟัง สร้างความเป็นกันเองกับผู้ฟัง เป็นต้น

2. ครุ น่าเคารพ พระพุทธเจ้าแสดงออกอย่างเหมาะสมคือเหมาะสมกับสมณสาธูป ผู้ฟังมองเห็นจริยาวัตร และปฏิบัติแล้วเกิดความเคารพ ยอมรับนับถือ ซึ่งผู้ฟังจะเกิดการคล้อยตาม และสามารถแนะนำได้ง่าย สอนได้ง่าย

3. ภาวนีโย น่ายกย่อง พระพุทธเจ้ามีพระอัจฉริยภาพ ในการสอนให้ผู้ฟังเข้าใจได้อย่างลึกซึ้ง มีตัวอย่างให้เห็น เรียกได้ว่าเป็นนักเผยแผ่ที่หาผู้เปรียบปรานได้ยาก จึงควรแก่การยกย่อง ผู้ที่ได้ฟังพระธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้าแล้วก็จะเกิดความศรัทธา ยกย่องสรรเสริญพระพุทธเจ้าเป็นอนนก่อนันต์

4. วตฺตา เป็นนักพูด พระพุทธเจ้าเป็นนักพูดที่ฉลาดหลักแหลม รู้จักสิ่งทีควรพูด รู้จักเวลาพูดที่เหมาะสม เลือกคำที่เหมาะสมว่าจะพูดอะไรกับใครอย่างไร

5. วจนฺทชโม เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ พระพุทธเจ้าปล่อยวางกับรักโลกโกรธหลง โลกธรรม จึงไม่ยินดียินร้ายคือถ้อยคำของใคร ๆ ไม่ว่าใครจะตำหนิหรือพูดในทางที่ไม่ดีก็ไม่สะทกสะท้าน

6. คมกิริณจ กถ กตดา พระพุทธเจ้ามีพระปรีชาสามารถ สามารถสื่อสารด้วยถ้อยคำที่ลึกซึ้ง ให้ผู้ฟังเข้าใจเรื่องซับซ้อนได้ง่าย

7. โน จุณฺหาเน นิโยชเย ไม่ชักนำในอวิชชา พระพุทธเจ้าทรงแนะนำแต่สิ่งดี ๆ ให้กับสาวก ไม่เคยมีปรากฏในทีใดว่าพระพุทธเจ้าจะทรงแนะนำสิ่งที่ไม่ดี ประมวลออกมาแล้วจะพบว่าไม่มีแต่ศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม บาปบุญคุณโทษ ทั้งนี้

นอกจากนี้ยังพบว่าพระพุทธเจ้าได้ทรงใช้วิธีการสอนในหลายรูปแบบ ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้ (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2548)

1. รูปแบบแบบสาธกจำหรือสนทนา เป็นวิธีที่พระพุทธเจ้าเลือกใช้บ่อยที่สุด คือการสอบถามพูดคุย สนทนากันพูดคุยทำให้ผู้ที่ได้มีโอกาสได้สนทนาธรรมกับพระพุทธเจ้าเข้าใจธรรมะได้อย่างลึกซึ้งและมีศรัทธา ผู้มีศรัทธาอยู่แล้วก็มีศรัทธายิ่งๆ ขึ้นไป ผู้ที่ยังไม่มีศรัทธาก็เกิดศรัทธาประกาศตนเป็นพุทธมามกะก็มี

2. รูปแบบการบรรยาย เป็นวิธีการที่พระพุทธเจ้าใช้สำหรับบรรยายให้กับคนหมู่มากหรือพระสงฆ์หมู่มาก เพื่อปรับพื้นฐานเข้าใจธรรมะข้อใดข้อหนึ่งโดยทั่วกัน

3. รูปแบบแบบตอบปัญหา เป็นการตอบข้อสงสัยเมื่อมีผู้ถาม และทรงใช้วิธีการตอบที่หลากหลาย เช่นตอบครั้งเดียว ไขไม่ไข ถูกไม่ถูก เรียกว่า เอกังสพยากรณ์ปัญหา ใช้วิธีการถามกลับแล้วค่อยตอบ เรียกว่า ปฏิปุจฉาพยากรณ์ปัญหา ใช้วิธีแยกตอบเป็นเรื่อง ๆ เรียกว่า วิวัชชพยากรณ์ปัญหา ใช้วิธีการเลียงตอบคือไม่ตอบเพราะไม่เกิดประโยชน์ เรียกว่า ฐปนียปัญหา

4. รูปแบบการวางกฎข้อบังคับ คือการวางข้อปฏิบัติไว้ให้กับสาวก ว่าสิ่งนี้ควรทำ สิ่งนี้ไม่ควรทำ การตรัสถึงอันใดอันหนึ่งของการทำสิ่งที่ควรทำ และตรัสโทษของการทำสิ่งที่ไม่ควรทำ

เมื่อกล่าวถึงวิธีการสอนหรือการเผยแผ่ สิ่งที่เราเห็นได้อย่างชัดเจนคือพุทธลีลา หรือศิลปะในการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้า 4 ประการ ที่ทราบกันในนาม 4 ส หรือที่เรียกว่า ลีลาการเทศนาธรรม คือแต่ละคราวที่พระพุทธเจ้าทำการเผยแผ่หรือการสอน จะพบว่าพระพุทธเจ้าได้ทรงใช้ลีลาในการสอนซึ่งเป็นคุณลักษณะประจำพระองค์ 4 ประการ ได้แก่

1. สันทัสสนา พระพุทธเจ้าทรงชี้แจงแยกแยะให้ผู้ฟังได้รู้อย่างมีเหตุผลจนเกิดความรู้แจ่มแจ้งแทงตลอด มีการยกตัวอย่างให้เห็น ประหนึ่งว่าผู้ฟังได้เห็นกับตาตนเอง

2. สมาทปนา พระพุทธเจ้าจะสอนโดยเชิญชวนให้ผู้ฟังน้อมนำมาปฏิบัติ ที่เราได้ยินว่า เอहिปัสสิโก โอปนยิโก เรียกให้มาดูของดี และชวนให้ปฏิบัติตาม

3. สมุตเตชนา พระพุทธเจ้า จะสร้างกำลังใจ และแรงบันดาลใจ ปลุกใจผู้ฟัง ให้เกิดกระตือรือร้น เกิดความเพียรมีวิริยะอุตสาหะในการทำความดี

4. สัมปหังสนา ในตอนท้ายพระพุทธเจ้าจะมีการปลอบชโลมใจให้เกิดปิตินดี มีความร่าเริงเบิกบานใจ (ที.สี. (ไทย) 9/198/144)

คุณลักษณะทั้ง 4 ประการนี้ เป็นการเผยแผ่สื่อสารเพื่อบุคคลเกิดการพัฒนาด้านจิตใจให้มีศรัทธาเลื่อมใส ยำเกรง ในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง ตามพุทธปณิธาน ด้วยว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มุ่งเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก เป็นศาสนาแห่งสันติภาพของโลก (พระพิพิธธรรมสุนทร (สุนทร ญาณสุนทร), 2551) ดังนั้นจึงควรนำเอาหลักการข้างต้นนี้ไปใช้ในการเผยแผ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวทางวิธีการที่พระพุทธเจ้าได้เคยใช้จนเกิดผล

ในปัจจุบันมีวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอีกหลายวิธี ดังที่ได้เห็นและคุ้นเคยในแวดวงของการเทศนา คือ หลักสำคัญในการเทศ 5 ประการ (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2552) ได้แก่

1. การตกปลานอกบ้าน คือการเผยแพร่ภายนอกองค์กร ออกไปทำงานเชิงรุก เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายโดยตรง
2. ประสานสิบทิศ คือการสร้างเครือข่าย กับองค์กรที่เกี่ยวข้องให้เกิดพลัง
3. ผูกมิตรทั่วหล้า คือการประสานสามัคคี ทำดีกับทุกฝ่าย ให้เกิดความสามัคคีกัน มีอะไรจะช่วยเหลือกัน
4. บริหารปัญญา คือการพัฒนาศักยภาพเองอยู่เสมอ รู้จักแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ อยู่เสมอ
5. สาลิกาดำเหยื่อ คือการนำธรรมเข้าถึงจิตใจของประชาชน ให้มีธรรมะในใจ

จะเห็นได้ว่าการเผยแพร่ในครั้งพุทธกาลกับในปัจจุบัน มีเป้าหมายเดียวกัน คือ เพื่อประโยชน์สุขของมหาชน และเพื่อความสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา ที่แตกต่างกัน คือ ตัวผู้เผยแผ่มีศักยภาพที่ต่างกัน คุณสมบัติส่วนบุคคลก็แตกต่างกัน โดยในครั้งพุทธกาลผู้เผยแผ่มีคุณสมบัติครบถ้วนรู้จริงเห็นจริง แต่ในปัจจุบันธรรมะบางข้อ ผู้เผยแผ่เองก็ยังไม่ได้ปฏิบัติให้เกิดผลกับตนเองมากนัก แต่ก็ยังมีข้อได้เปรียบคือมีช่องทางที่จะสามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้ดีกว่า มีเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วย ทำให้การสื่อสารแม่นยำมากยิ่งขึ้น แต่ด้วยความสะดวกและรวดเร็วของเทคโนโลยีก็ส่งผลให้ผู้ฟังหรือผู้รับสารลดความสนใจ ซึ่งหากเปรียบเทียบการเผยแผ่สมัยพุทธกาลกับปัจจุบันก็คงทราบว่าประสิทธิภาพและประสิทธิผลแตกต่างกันพอสมควร แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นก็คงต้องยึดหลักของการเผยแผ่ที่ดีและเป้าหมายของการเผยแผ่ไว้ให้มั่นเพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนาและสืบต่อและสานต่อพุทธปณิธาน

หลักการสื่อสาร

การสื่อสาร ภาษาอังกฤษใช้คำว่า Communication ซึ่งรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า Communis หมายถึง การร่วม (Common) เมื่อมีการสื่อสารหรือการสื่อความหมาย ก็หมายถึงว่า มีการกระทำร่วมกันในบางสิ่งบางอย่าง นั่นคือการถ่ายทอดหรือการแลกเปลี่ยนข่าวสาร ความรู้ ความคิด ของคนเรานั้นเอง กระบวนการแลกเปลี่ยนความรู้สึกรู้สึกนึกคิดข้อมูลข่าวสาร ทักษะ ความรู้สึกและ อารมณ์ของบุคคลตั้งแต่ 2 คน ขึ้นไปหรือมากกว่านั้น การสื่อสารจึงเป็นปฏิกริยาสัมพันธ์ทางสังคมที่สื่อความหมายผ่านระบบสัญลักษณ์ กระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสารระหว่างบุคคลต่อบุคคลหรือบุคคลต่อกลุ่ม โดยใช้สัญลักษณ์ สัญลักษณ์หรือพฤติกรรมที่เข้าใจกัน การสื่อสาร มีความหมายเช่นเดียวกับคำว่า “การสื่อความหมาย” ซึ่งเป็นกระบวนการในการส่งผ่านถ่ายทอดข่าวสาร ความรู้สึกนึกคิดและทัศนคติจากบุคคลหนึ่งไปสู่อีกบุคคลหนึ่ง อันเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของหลักการประชาสัมพันธ์ (กิตติมา สุรสนธิ, 2548) นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการได้ให้ความหมายของการสื่อสารในแง่มุมต่าง ๆ มากมาย เช่น

1. การสื่อสาร หมายถึง การถ่ายทอดข่าวสารจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง จากคนหนึ่งไปยังคนหนึ่งหรือจากแหล่งข้อมูลไปยังกลุ่มเป้าหมาย
2. การสื่อสาร หมายถึง กระบวนการที่บุคคลหนึ่ง (ผู้ส่งสาร) ส่งสิ่งเร้า (ภาษาพูด หรือภาษาเขียน) เพื่อเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลอื่นๆ (ผู้รับสาร)
3. การสื่อสารมีความหมายกว้าง ครอบคลุมถึงกระบวนการทุกอย่างที่จิตใจของคน ๆ หนึ่งอาจมีผลต่อจิตใจของคนอีกคนหนึ่ง การสื่อสารจึงไม่หมายความว่าเพียงการเขียนและการพูดเท่านั้นหากแต่ยังรวมไปถึงดนตรี ภาพ การแสดง บัลเลต์ และพฤติกรรมทุกพฤติกรรมของมนุษย์อีกด้วย การสื่อสารไม่ได้หมายถึงการถ่ายทอดสารด้วยภาษาพูด ภาษาเขียนที่ชัดเจน และแสดงเจตนารมณ์เท่านั้นแต่การสื่อสารยังรวมไปถึงกระบวนการทั้งหลายที่คนมีอิทธิพลต่อกันด้วย

4. การสื่อสาร คือ การมีความเข้าใจร่วมกันต่อเครื่องหมายที่แสดงข่าวสาร (Information Signs) ความหมายโดยทั่วไป การสื่อสารจะเกิดขึ้นเมื่อฝ่ายหนึ่งคือผู้ส่งสารมีอิทธิพลต่ออีกฝ่ายหนึ่งคือผู้รับสาร โดยใช้สัญลักษณ์ต่างๆ ซึ่งถูกส่งผ่านสื่อที่เชื่อมระหว่างสองฝ่าย มีกระบวนการที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารมีปฏิสัมพันธ์กันในสภาพแวดล้อมทางสังคมเฉพาะ

โดยสรุป “การสื่อสาร คือ กระบวนการของการถ่ายทอดข่าวสาร (Message) จากบุคคลฝ่ายหนึ่งซึ่งเรียกว่า ผู้ส่งสาร (Source) ไปยังบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งที่เรียกว่า ผู้รับสาร (Receiver) โดยผ่านสื่อ (Channel)” การสื่อสารระหว่างมนุษย์นอกจากจะเป็นเพียงการส่งสารเพื่อก่อให้เกิดผลตามเจตนารมณ์ของผู้ส่งสารแล้ว ยังหมายรวมถึง การรับสาร ปฏิกริยาตอบกลับ (Feedback) และอันตรกิริยาดว้ย อันตรกิริยาหรือ Interaction ก็คือ ปฏิกริยาที่มีต่อกันระหว่างผู้สื่อสารทั้ง 2 ฝ่าย ทั้งฝ่ายผู้ส่งสารกับฝ่ายผู้รับสาร เป็นการสื่อสารที่มีกระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสารระหว่างบุคคลต่อบุคคลหรือบุคคลต่อกลุ่ม โดยใช้สัญลักษณ์ สัญญาณ หรือพฤติกรรมที่เข้าใจกัน

หลักพุทธธรรมเพื่อการเผยแผ่

หลักพุทธธรรมที่ควรนำมาประยุกต์ใช้ในกระบวนการเผยแผ่คือ หลักของพุทธสื่อสารในส่วนขององค์ประกอบของสารตามแนวทางแห่งพุทธะนั้น มี หลักสำคัญที่ต้องศึกษาอยู่ 5 หลักใหญ่ ๆ ดังนี้

1. สัจจะ เผยแผ่เรื่องจริง คือเรื่องราวที่เป็นความจริง เป็นสัจจธรรม เลือกเผยแผ่เฉพาะเรื่องเป็นสัจจธรรม เป็นพุทธพจน์ ที่มีสารตามหลักพระธรรมวินัย คือเรื่องที่เผยแผ่นั้น ๆ ต้องเป็นเรื่องจริง ผู้เผยแผ่ต้องนำเรื่องเหล่านี้ไปทำการเผยแผ่ตามความเป็นจริงตามหลักสัจจธรรมโดยไม่บิดเบือนพระธรรมวินัยให้เกิดสัทธรรมปฏิรูป

2. ตถตา เผยแผ่เรื่องแท้จริง คือเรื่องที่เผยแผ่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริงอย่างมีเหตุมีผลต่อกัน มีเรื่องราวและร่องรอยการเกิดขึ้นของเรื่องนั้นอย่างไรก็นำเสนอไปตามนั้นไม่บิดเบือนหรือเสริมแต่งจนผิดประเด็น ที่สำคัญต้องเป็นเรื่องแท้ที่เกิดขึ้นจริง เผยแผ่ตามสภาพที่แท้จริง ไม่คาดเดา ไม่แต่งแต้ม ไม่ใส่สี หรือใส่ไข่

3. กาละ เผยแผ่ถูกเวลา คือเรื่องที่เผยแผ่นั้น ต้องเหมาะสมกับกาลเวลา ในส่วนนี้ผู้เผยแผ่เองต้องมีการวิเคราะห์สถานการณ์ให้ได้ว่าเรื่องนี้ควรพูดเวลานี้หรือไม่อย่างไร คำนึงถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นเป็นสำคัญ เมื่อวิเคราะห์ได้แล้วก็เลือกเผยแผ่ในเวลาที่เหมาะสม ใช้ระยะเวลาในการเผยแผ่ที่เหมาะสมไม่มากไม่น้อยจนเกินไป ตามหลักของกาลัญญตา

4. ปิยะ เผยแผ่เรื่องที่น่ายินดี คือเรื่องที่เผยแผ่นั้น เป็นเรื่องที่คนชอบ หรือเสนอโดยวิธี ที่ผู้รับสารชื่นชอบ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นต้องคำนึงถึงประโยชน์ของผู้รับสารเป็นสำคัญ หากมีคนใช้แต่ไม่เกิดประโยชน์ก็ไม่ควรนำไปเผยแผ่ด้วยเช่นกัน ดังนั้นต้องนึกถึงประโยชน์เสมอ

5. อัตถะ เผยแผ่เรื่องที่เป็นประโยชน์ เรื่องที่เผยแผ่หรือสารนั้น ต้องเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม และเป็นประโยชน์ต่อกลุ่มเป้าหมายที่จะทำการเผยแผ่ ถูกต้องเหมาะสมเป็นประโยชน์ เป็นหลักการที่พระนักเผยแผ่ยึดถือเสมอมา (อง. ปญจก. (ไทย) 22/198/246-247)

สรุปได้ว่า การประยุกต์ใช้หลักของพุทธสื่อสาร เป็นการประยุกต์หลักการสื่อสารของพระพุทธเจ้าที่ทรงใช้ในการเลือกสอนในสิ่งที่จริง นำเสนอข้อเท็จจริง เป็นกาลัญญตาในการพูด คือ รู้จักกาลว่าจะพูดอะไรเวลาไหนจึงจะได้ผล พิจารณาเรื่องที่พูดหรือเรื่องที่สอน คำนึงถึงความรู้สึกนึกคิดของผู้ฟัง เลือกใช้คำที่น่ายินดี ฟังแล้วชื่นใจอยากฟังอีก ซึ่งจะเห็นได้ว่าคำที่พระพุทธเจ้าคัดสรรมาสอนจะมีความงามในเบื้องต้น ท่ามกลาง

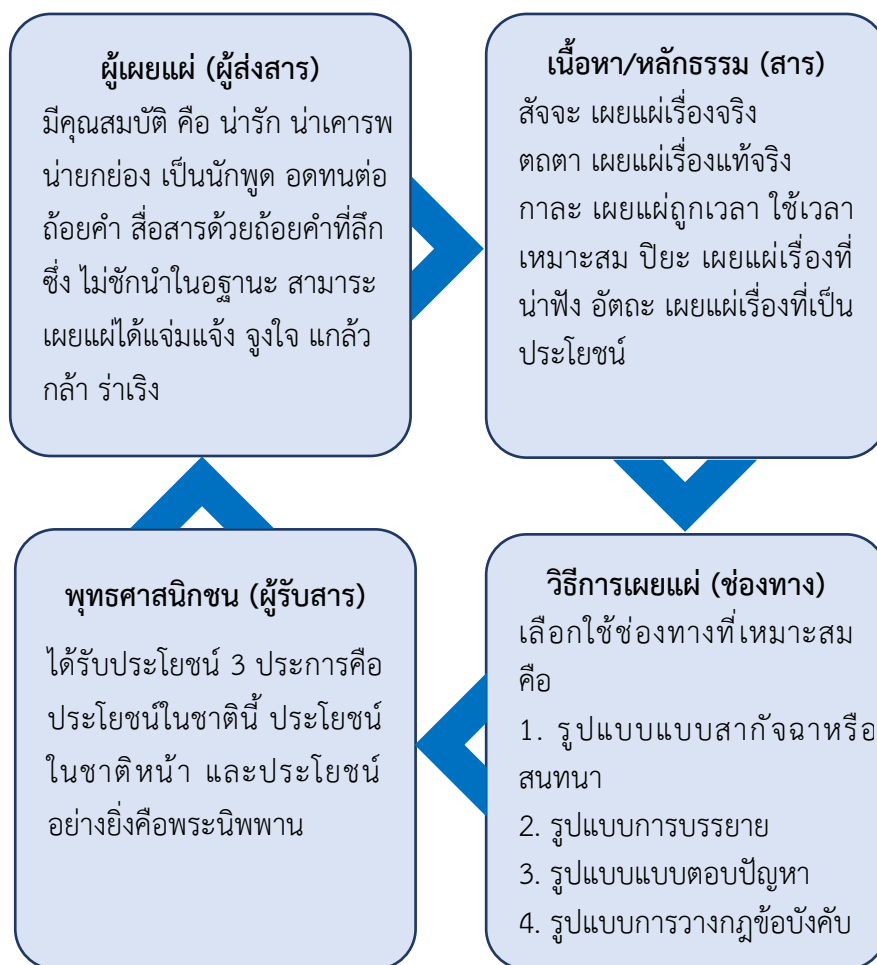

และที่สุด และประการสุดท้ายคือการพิจารณาหาเรื่องที่จะนำมาสอนให้เกิดประโยชน์สูงสุด เลือกพูดเลือกสอนเฉพาะที่เป็นสาระ มีเนื้อหาที่ผู้ฟังจะสามารถนำไปใช้ในการปฏิบัติหรือต่อยอดความรู้ได้

องค์ความรู้

จากเนื้อหาที่ได้นำเสนอมาตั้งแต่ต้นจะเห็นประเด็นที่เกี่ยวข้องสำคัญสำหรับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การนำเอาหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่ โดยนำเอาหลักธรรมที่เป็นคุณสมบัตินักเผยแผ่คือผู้ส่งสาร ให้หลักของพุทธสื่อสาร มาประยุกต์ใช้ในการคัดกรองสื่อ เลือกใช้แนวทางวิธีการที่เหมาะสม ซึ่งจะเกิดประโยชน์ต่อผู้รับสารคือผู้รับการเผยแผ่ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงกระบวนการดังภาพ

ภาพที่ 1 องค์ความรู้

สรุป

การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีสาระสำคัญคือการนำเอาหลักพุทธสื่อสารมาปรับใช้ให้เกิดความเหมาะสม กล่าวคือ สัจจะ พูดเรื่องจริง คือเรื่องที่เป็นสัจจะ ให้รู้แจ้งเห็นจริงตามความเป็นจริง ตามหลักสัจจธรรม ตถตา พูดเรื่องแท้จริงที่เกิดขึ้นแล้ว ด้วยอาศัยสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วตามเหตุปัจจัย เน้นการเข้าใจยอมรับและปล่อยวาง กาละ พูดถูกเวลา รู้เวลาในการพูด ว่าควรพูดเวลาไหนจะเกิดประโยชน์สูงสุด ปิยะ พูดเรื่องที่น่าฟัง โดยใช้วาจาที่สุภาพเรียบร้อย และอัตถะ พูดเรื่องที่เป็นประโยชน์

นำเสนอเฉพาะเรื่องที่เป็นประโยชน์มีสาระตรงตามความต้องการของผู้ฟัง ทั้งนี้ผู้เผยแพร่จะต้องมีคุณสมบัติเบื้องต้นคือการแสดงออกที่เหมาะสมน่ารักน่าเคารพ น่ายกย่อง เป็นนักพูด เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ สามารถสื่อสารด้วยถ้อยคำที่ลึกซึ้ง ไม่ชักนำในอฐานะ สามารถชี้แจงเรื่องต่าง ๆ ให้แจ่มแจ้งได้ มีความสามารถจูงใจผู้ฟังได้ สร้างแรงบันดาลใจให้กับผู้ฟังได้ และมีความเป็นกันเองให้เกิดความบันเทิงในธรรม ทั้งนี้ผู้เผยแพร่จะต้องมีการวิเคราะห์ในส่วนอื่นประกอบด้วย คือ วิเคราะห์ตามหลักของการสื่อสาร คือวิเคราะห์ศักยภาพตนเองคือผู้เผยแพร่ว่ามีศักยภาพเพียงพอหรือไม่อย่างไรต้องได้รับการพัฒนาในส่วนไหน วิเคราะห์สาร คือวิเคราะห์เรื่องที่จะนำไปเผยแพร่มีความถูกต้องครบถ้วนหรือไม่ ควรเพิ่มเติมเนื้อหาส่วนใด วิเคราะห์ช่องทางการสื่อสารหรือวิธีการเผยแพร่ที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย และวิเคราะห์ผู้รับว่ามีความรู้มากน้อยเพียงใด ควรมีการปรับพื้นฐานหรือไม่อย่างไร วิเคราะห์รวมถึงการเลือกสารที่เหมาะสมด้วย โดยในแต่ละคราวที่ทำการเผยแพร่ ผู้เผยแพร่ได้นำหลักการวิธีการเหล่านี้มาใช้จะก่อให้เกิดผลตามที่พึงปรารถนา คือเกิดประโยชน์ต่อผู้รับการเผยแพร่ กล่าวคือ ได้รับสิ่งที่เป็นประโยชน์ซึ่งสามารถนำไปใช้ได้ในชีวิตจริง เป็นบุญกุศลสืบเนื่องไปในสัมปรายภพ จนเข้าถึงนิพพานในที่สุด ซึ่งเป็นไปตามเป้าหมายของการเผยแพร่คือเพื่อประโยชน์แก่ชนหมู่มากต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กิตติมา สุรสุนธิ. (2548). *ความรู้ทางการสื่อสาร*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคม. (2560). *แผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา พ.ศ. 2560 – 2564*. สืบค้น 20 กรกฎาคม 2567, จาก <https://pasangha.com/ฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคม>.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2548). *การเผยแพร่เชิงรุก*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2548.
- _____. (2552). *ธรรมประกาศโนยาย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2542). *พุทธวิธีการสอน* (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระพิพิธธรรมสุนทร (สุนทร ญาณสุนทโร). (2551). *คม ชัด ลึก เล่ม 2*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เลียงเชียง.
- พระมหาปฐมพงษ์ งามล้วน. (2534). *ประวัติภาษาบาลี ความเป็นมาและที่สัมพันธ์กับภาษาปรากฏและสันสกฤต*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- สมาน งามสนิท. (2542). *องค์ประกอบของการสื่อสารที่พึงประสงค์ตามแนวทางพุทธ*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

